

בס"ד

שיעור הגר"א עוזר שליט"א

ראש ישיבת אתרי

המתקיים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

פטור לוי מפדיון הבן

- תקצב -

נמסר בש"ק פ' במדבר ה'תשע"ט

- א. **בשבת פ' נשא** יתקיים השיעור בשעה 18:50 אחה"צ באולם "אהל שרה". מנחה בשעה 18:30. השיעור יהיה בענין: **"מצות תלמוד תורה"**. מעריב בשעה 20:25.
- ב. **בחג השבועות**, ידרוש בהלכה בשעה 18:00 אחה"צ בביהכ"ס המרכזי. מנחה בשעה 19:25. השיעור יהיה בענין: **"מצות עליה לרגל"**. לאחר תפילת מנחה ידרוש באגדה בענייני החג.

השיעור לעילוי נשמת:

אמי מורתי מרת רבקה ע"ה בת ר' אריה זצ"ל הכ"מ

ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל

ר' שמואל יצחק ב"ר דוד זצ"ל

בברכת שבת שלום

המארגנים

פטור לוי מפדיון הבן

עפ"י שיטת חכמי הצרפתים (המובאת ברמב"ן שם) שקודם מתן תורה נקבעה שייכות לעם ישראל לפי האב ולא לפי האם, כדן באומות הלך אחר הזכר (יבמות עח:), ולדבריהם אותו מגדף היה צריך גירות כפשט דברי התו"כ שנתגייר מפני שהיה בן איש מצרי, ועל כן ודאי אינו שייך לשבט אמו דהלא כקטן שנולד דמי, אבל לדעת הרמב"ן שם שנחלק עליהם וסבר שגם קודם מתן תורה הולך אחר האם, הרי מוכח שמשפחת אב אינה קרויה משפחה גם כשאין משפחת אב.¹

אך נראה שאין הדבר מוסכם בראשונים, ויתכן שנחלקו בו תנאים; הסמ"ג (מובא בהגה"מ ריש הל' עבדים) כתב גבי הא דאיתא במכילתא (ר"פ משפטים) פלוגתא דתנאי בדין גר הנמכר בעבד עברי, והלא מיעטו בגמרא (ב"מ עא) שאין הגר נמכר בע"ע כלל משום דכתיב ושב אל משפחתו. ופירש דמיירי במכילתא בבן הגר שנשא ישראלית והרי משפחת אב היא לו משפחה. עוד העיר הגרא"ו (בקובץ הערות סי' כ) מלשון רש"י ביבמות (נד) לענין גאולת קרובים שמשפחת האב קודמת למשפחת האם. משמע שאם אין משפחת אב, משפחת האם גואלת. וכבר עמדו על דברי רש"י הקר"א והרש"ש ועוד, ובערו"ל הביא שמלשון התו"כ משמע שגם קרובי האם נחשבים קרובים לענין מצות גאולה, אלא ששל אב קודמים, וכלשון רש"י. וא"כ אמנם מפשט הסוגיא בב"ב הנ"ל משמע דמשפחת אב לעולם אינה קרויה משפחה, שלכך הגיורת אינה יורשת את בנה ונכסיו הפקר (וכמו שפירשו שם התוס') אך בתו"כ לענין עבד עברי כפי פירוש הסמ"ג, וכן כבר ייתא דתו"כ גבי גאולת קרובים משמע שאף משפחת אב קרויה משפחה כשאין משפחת אב. וכן מורים כמה לשונות ברשב"ם בב"ב (ר"פ יש נוחלין).

ולפי זה יש לתרץ קושיית המש"ח (בהר) על הא דאמרין (בקדושין כא.) גבי שדה אחוזה על קרא ד'ואיש כי לא יהיה לו גואל' וכי יש אדם מישראל - שהוא בעלים על שדה מירושת הארץ - שאין לו גואלים אלא זה שיש לו ואינו רוצה ליקח וכו'. והלא משכחת לה בבן הישראלית ואביו גוי שירש שדה אחוזה מאמו והרי אין לו יורשים. אך להנ"ל אתי שפיר כי באופן זה שאין לו משפחת אב שהרי אביו גוי, משפחת אמו נחשבת 'משפחה' למצות גאולה.²

ויש להביא הוכחה עצומה שלעולם אין משפחת אב קרויה משפחה מהגמ' בב"ב (קמב) שמבואר שם גבי גר שנשא בת ישראל ומת והניחה מעוברת שלמ"ד שיש זכיה לעובר זוכה העובר מיד בנכסי אבי הגר, ואם הפילתו אח"כ נעשים הנכסים

ג וכן כתב הגרא"ו (בקה"ע"ב) להוכיח. וכן בשו"ת אור לציון (ח"א י"ד יט) הביא מכאן להוכיח שהבא מלויה וגוי אין דינו כלוי ובנו חייב בפדיון הבן, ע"ש. ולכאורה יש לדחות דלענין חניית הרגלים אין כתיב 'משפחה' אלא איש על דגלו באותות לבית אבותם, וכן לענין חלוקת הארץ שהזכר ברמב"ן, 'לשמות מוטות אבותם' כתיב, ואינו תלוי בדין משפחה, על כן גם אם נקוט שכשאין אב משפחת אב קרויה משפחה, לא היה לו חלק בחניית הרגלים ולא בחלוקת הארץ, ושאינו מדין ירושה לדורות.

ד לכאו' עדיין לא מיושב שהרי משכ"ל שאביו גר וירש את בנו שנולד לו לאחר הגירות. וכן המש"ח (בהר) הקשה מגר שירש את אשתו או את אמו, ותירץ שהדיוק הוא מלשון 'כי לא יהיה לו גואל' מסיבה מקריית, ולא 'אין לאיש גואל' דמשמע שאין לו מכבר.

א רש"י בראש הפרשה כתב על הפסוק 'למשפחתם לבית אבתם' - מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יקום על שבט אביו. דין זה מבואר בכמה מקומות בגמרא שבישראל משפחת אב קרויה משפחה, משפחת אב אינה קרויה משפחה. ומהכא ילפינן להא מלתא (כדאיתא בב"ב קט:).

וממה שנאמר בהמשך הפרשה שהלויים פדו את בכורות ישראל, למדה המשנה (בבכורות ג:) שהכהנים והלויים פטורים מבכורה מקל וחומר; אם פטרו את של ישראל במדבר דין הוא שיפטרו את של עצמן. ונחלקו אמוראים (שם מז.) בלוייה שילדה בן בכור מישראל, האם חייב בפדיון אם לאו; רב פפא מחייב שהרי כתיב 'למשפחתם לבית אבותם' והרי הבן ישראל ולא לוי. ובשם רבא אמרו לפטור אעפ"י שהבן מתייחס אחר שבט אביו, שאני לענין בכורה דכתיב 'פטר רחם' - בפטר רחם תלה רחמנא. והפירוש הפשוט לכאורה, כפי הנראה מפרש"י בכ"מ (בכורות ד ובחולין קלב) הוא, הגם שהבן אינו 'לוי' לכל דבר וענין, דין מסויים הוא בבכורה שרחם לוייה פוטר את הבן מפדיון. ואולם מלשון התוס' (בבכורות ד) מבואר שזה שהוא בן לוייה עושהו לוי לענין זה ואעפ"י שאין אביו לוי. וכן דקדק הגרי"ז מלשון רבנו גרשום שם 'בפטר רחם תלה רחמנא, כלומר דלא שדינן בנה בתר ישראל אלא בתר דידה' וכו'. וצ"ב בגדר הדבר, כיון שמתייחס אחר משפחת אביו ושבתו ואינו לוי לעבוד בבית המקדש וליטול מעשר, כמה הוא מתייחס אחר האם להיחשב לוי להיפטר מהבכורה.

ב והנה בגמרא שם מבואר שמודה רב פפא בגוי הבא על לוייה, שבנה פטור מחמש סלעים. וכבר הקשה הגר"ח (איסו"ב טו,ט) הלא כיון שמשפחת אב אינה קרויה משפחה, ואף במקום דליכא משפחת אב, כפי שמוכח מפשט הסוגיא בב"ב (קיד) כמו שפירשו התוס' שם, וכן משמע מלשון הרמב"ם כפי שדקדק המש"ל"מ (בפ"א מהל' נחלות), א"כ כיון דרב פפא לית ליה דבפטר רחם תלה רחמנא אלא הולכים בפדיון אחר האב, מדוע יפטור הבן משום שאמו לוייה, נהי דאין הולך מתייחס אחר אביו הגוי, הלא מ"מ אינו מתייחס אחר משפחתה ושבתה של אמו ואינו 'לוי' אלא דינו כשאר ישראל.³

והנה בגוף הנחת הגר"ח דמשפחת אב אינה קרויה משפחה גם בדליכא משפחת אב, והוכיח כן מדברי הראשונים, לכאורה יש לדבר הוכחה גם מדברי רז"ל בתו"כ (והובא ברש"י סו"פ אמור) שמבואר שם שמקלל היה בן איש מצרי ובא ליטע אהלו אצל שבט דן, שבט אמו, ולא קיבלוהו ד'איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב' ועל כך יצא מחויב מבית דינו של משה רבינו. הרי מוכח שמשפחת אב אינה קרויה משפחה אף במקום דליכא משפחת אב, כגון כאן שאביו מצרי ואעפ"י כ' יצא חייב בדין, שלא נטל חלק משבט אמו. אך הוכחה זו יש לדחות

א וכו' לשון רש"י בבכורות מז. כפי שהעיר הגרי"ז.

ב בחזו"א (סוף בכורות, עמ' 623) פירש שר"פ מודה לסברת 'בפטר רחם תלה רחמנא' אלא שאם יש לו אב להתייחס אחריו אינו נפטור משום אמו אבל כשאין לו אב הולכים אחר פטר רחם. ואילו באה"ע (ו.ו) נסתפק בדבר, אם הוא 'לוי' לשאר דברים או רק לענין פדיון הבן.

מהותו העצמית ולא מצד יחוסו.¹

ועפ"י ז' ביאר הגר"ח שיטת הרמב"ם שם שגר שנשא ישראלית הולד אסור במזורת, ותמה עליו הר"ן דהא ייחוסו הוא לאביו הגר שהרי משפחת אם אינה קרויה משפחה, וא"כ כיון דקהל גרים אינו קהל ומותר במזורת. ותירץ הגר"ח שיטת הרמב"ם דדין 'קהל' הוא חלות דין בגופו ותלי בכל אחד ממולידיו ולא ביחוס קורבת משפחה, ולפיכך מקבל הבן שם 'קהל' מאמו.

וי"ש להביא הוכחה גדולה להבחנת הגר"ח, דהנה הרמב"ן (ביבמות צח), כתב לבאר הא דאין איסורי עריות בבני נח אלא בקורבה מן האם ולא בקורבה מן האב, (לפי שיטות התנאים בסנהדרין נז-נח), משום דרחמנא אפקריה לזרעיה דכתיב בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים וזמתם [כדאמרינן ביבמות שם, אלא דבסוגיא שם מיירי כשהאם נתגיירה והרמב"ן נקט סברא זו לענין כל בני נח]. והקשה לנפשיה הלא אית להו חיים כדכתיב 'בלאדן בן בלאדן' (כדאמרינן ביבמות סב - דלא כעבד שאין לו חיים), וכתב שלענין עריות לית ליה חיים דרחמנא אפקריה לזרעיה. והקשה הלא גוי יורש את אביו דבר תורה (קדושין יז) ותירץ דגזרת הכתוב היא.

ולפי מה שלמדנו מהגר"ח שיש דינים התלויים ביחס וקורבת משפחה, ויש דינים התלויים בזהותו העצמית של האדם הבאה לו מחמת מולידיו, תבואר היטב כוונת הרמב"ן, דס"ל דכלפי דינים אלו התלויים בהתייחסות של האדם עם קרוביו, רחמנא אפקריה לזרעיה דגוי שאין לו התייחסות ושארות-בשר, ואילו כלפי הדינים התלויים בזהותו העצמית הבאה לו מחמת מולידיו, כלפי זה יש חלות שם אב-בן גם בגוי [משל למה הדבר דומה, להא דאמרינן (בבכורות ו) חמור שילדה כמין פרה - דין הולד כחמור, וביאר הגר"ח (הל' מאכ"א) שאין זה משום דינא ד'יוצא מן הטמא טמא' אלא משום דהולד כמולידו. והלא כבע"ח אין שייכות ל'יחס' ולדין 'משפחה' כלל אלא שמהותו העצמית של הולד להיות כמולידו, לא משום קורבת משפחה אליו].

וזוהו דנקט הרמב"ן שזה שהגוי מתייחס אחר אביו להחשב 'בנו', זהו רק לענין שנקרא בנו הנולד ממנו, שעל כן אביו קיים בו 'פריה ורביה' כשהולידו בגיותו ונתגייר, וכן לענין קביעת אומתו - הואיל ואביו עמוני גם הוא עצמו עמוני כאביו, דבאומות הלך אחר הזכר (כמבואר ביבמות עח קדושין עז), אבל קורבת משפחה אין לו עימו, דרחמנא אפקריה לזרעיה. ודין עריות הלא תלוי בקורבה ושארות בשר ככתוב, הלכך אין איסור ערוה בבני נח לאחות מן האב.

והנה דין ירושה תלוי גם הוא בדין 'משפחה' וכדכתיב 'הקרוב אליו ממשפחתו', וזהו שהוקשה לרמב"ן משם והוצרך לתרץ שזה שהגוי יורש את אביו דבר תורה, התם שאני דגלי ביה רחמנא (כפי שדרשו בקדושין יח. מנין שהגוי יורש את אביו), אבל בלא גילוי מיוחד לא היה בו דין ירושה שהרי אינו ממשפחתו. [ובמקום אחר' התבאר בשיטת הרמב"ם שבגוי ליכא אלא ירושת בן דוקא, שיסוד ירושת הבן את אביו מחמת שהוא 'כרעא דאבוה'

¹ ויש מקום לומר לפי זה שגם בנו הבכור של בכור זה, גם הוא ייפטר מחמש סלעים (וכמו לפי דעת המפרשים שהולכים אחר משפחת האם כשאין משפחת אב, שדינו לוי ובנו יא פטור), שהרי דינו כמולידו ויש בו צד 'לוי', אך אין זה מוכרח. ובשפ"א שם נשאר בי"ע. וכן נסתפק לפטור כפי נחל אשכול על האשכול (הל' פירון הבן מבכה), ואילו באור לציון (יוד"ח"א יט) צדד לחייב. וכן בחזו"א (סוף בכורות) צדד שאינו 'לוי' ומה שאמרו בגמ' 'לוי פסול' היינו רק לענין פטור בכורה, ולעולם משום שבפטור רחם תלה רחמנא.

הפקר. וצ"ע אמאי לא תירשנו אמו כיון דליכא משפחת אב. ומוכח שלעולם אין משפחת אם משפחה.

וי"ש לדחות הוכחה זו דהנה הקשו המפרשים (מ"מ פ"ה מאישות; נמו"י יבמות יב) להרמב"ם שהמקדש עוברת קידושיו קידושין, וגם סובר שקטנה יכולה להתעבר, א"כ הלא משכחת לה חמותו ממאנת, באופן שהיא קטנה ונתעברה וקידש את עברה. אך לפי מה שכתב הגר"י ענגיל (בבית האוצר) עפ"י הגמרא במגילה (ג) 'כי אין לה אב ואם' (ע"ש ברש"י ובמהר"ל באור חדש²), שאביה מת בשעת ההריון ואמה מתה בשעת לידתה, דשם אב חל מיד בשעת ההריון (וכן הוא להדיא בסנהדרין סט) אבל אין שם 'אם' חל קודם הלידה, . א"כ לא משכח"ל חמותו במקדש עוברת, שעדיין אינה 'אם' אשתו. ולפי"ז נדחית ההוכחה הגמ' בב"מ קמב הנ"ל, דקודם שילדתו לא חשיבא אמו ולכן אינה יורשת את עוברת שמת. ובירושלמי (שלהי שביעית) מפורש דבגר שמת סוף משפחתו, והיינו בן הנולד מגר וישראלית ומת אביו הגר ואח"כ מת הבן נעשים הנכסים הפקר, וזהו כדנקט הגר"ח. [ובקובץ הערות (כ) דן לחלק בין הנולד מגר וישראלית שהיתה שעה שהיתה לבן משפחת אב, לבין הנולד מגוי וישראלית שלא היתה לו משפחת אב לעולם. ואמנם לא יועיל זה ליישב דברי הסמ"ג הנ"ל].

ג והגר"ח תירץ על הקושיא האמורה, מדוע בן לוייה הבא מן הגוי פטור מחמש סלעים לכו"ע והלא אינו מתייחס אחר משפחת אמו, לפי שבחלות שם לוייה יש שני דינים; מלבד דין משפחת לוייה שהוא יסוד כל דיני לויי להכשרו לעבודת הלויים ולכל דין מתנות לוייה, יש עוד חלות דין לוייה בגופו שאינו תלוי במשפחה, ולזה מועיל גם צד האם, ודין זה מועיל לפטור מפדיון. ובאור דברי הגר"ח הוא ששני נידונים נפרדים הם, האחד יחס משפחה שהוא ייחוס האדם לאנשים שמחוצה לו לקבוע מי הם קרוביו ומשפחתו [קורבה הוא יחס בין שניים], והשני דינו ומהותו של האדם כשלעצמו. וזהו שחילק הגר"ח דבנידון הראשון של קביעת יחס קורבה ומשפחה מתייחס האדם אך ורק למשפחת האב, אבל כשאנו דנים על זהותו העצמית בזה הכלל דהולד כמולידו ואין חילוק בזה בין אב לאם. [ודוגמא לדבר שהנולד בין מאב ממזר ובין מאם ממזרת הוא ממזר, דנקבעת מהותו העצמית על פי כל אחד ממולידיו, דהלך אחר הפגום]. וזהו כוונת הגר"ח דכשאביו גוי ואמו לוייה אע"ג דאינו מתייחס למשפחת הלוייה מ"מ דינו העצמי שיש בו חלות דין לוייה בגופו הפוטרו מפדיון הבן מכח אמו יולדתו. ואם כי כשאביו מישראל פטור הוא מפדיון לרב פפא, טעם הדבר באר הגר"ח דחלות שם משפחת ישראל שעליו מפקיע ממנו דין 'לוי' מכל וכל וכדלהלן, אבל כשאביו גוי ואינו מתייחס אחריו כלל, נהי דאין משפחת אמו מועילה ליחסו אליה ולהחשב ממשפחת בני הלויים, מ"מ חלות דין לוי בגופו יש עליו מצד

² וכן העירו ר"צ הכהן בספר פוקד עקרים עמ' 52 דבדובר צדק 'נר מצוה' א, וכן הגר"ר בוכר יצחק ה, ובדובב מישרים ועוד. הערת רמ"י: קדמון לכל דבר זה בספר האשכול שדן איך מותר לשחוט בהמה מעוברת הא אוחו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד כתיב, ומתיר דאין שם בן-אם אלא משעת לידה, עיי"ש.

לאביו כיון שאמו שפחה אבל בלא"ה הגם שמתייחס אחר אמו יש בו את פסולי אביו, וא"כ הכא נמי מה שהולך אחר אמו הממזרת, אין זו סיבה להפקיע דין לוי של אביו. וטעם הדבר שאפשר לחלק ההלכות - מובן היטב לפי הבחנה הנ"ל, דפסול ממזרות אינו תלוי ב'יחס' ו'קורבה' אלא הוא חלות דין עצמי שהנולד כמולידו, וא"כ אעפ"י שמתייחס הולד אחר האם להיותו עבד, הרי הוא ממזר מפני שאביו מולידו הוא ממזר. וא"כ גם בלוי שנשא ממזרת, אין סיבה להפקיע את הולד ממשפחת הלוי בגלל שמקבל פסול ממזרות מאמו.⁷

ע"ל כן נראה שהתירוח המחוור בסתירת הסוגיות הוא על פי יסוד הגר"ח, שאמנם יצא הממזר מכל דיני הלויים השייכים למשפחת הלוייה כגון מתנות לוייה ודין גאולת הלויים, אך לענין קדושת בכורה שהוא דין במהות היותו לוי מצד עצמו ולא משום יחוס משפחה, בזה אף ממזר נשאר 'לוי' בגופו ונפטר מחמש סלעים.⁸ וכן תירץ הגר"ז (בבכורות מז) ופירש שלכך הוצרכו (בערכין שם) למעט מקרא לוי ממזר מדין גאולת בתים, מפני שבעצם הוא לוי בגופו.

ה) והנה כדברי הרמב"ן הנ"ל כתב גם המהרש"א (בח"א סוטה מא), ויצא לחדש עוד שאף ❖❖❖ על פי שבישראל משפחת אב קרויה משפחה אבל לא משפחת אם, שלא כגויים שיש להם שאר אם ולא שאר אב, שאין להם יחוס אב דורמת סוסים זרמתם (היינו דברי הרמב"ן), מ"מ גם בישראל לפני הלידה יש לעובר יחוס לאמו ולא לאביו. ובזה מדויקים הכתובים 'ויתלדו על משפחתם'; 'תולדותם למשפחתם' - דדוקא לאחר הלידה משתייכים למשפחת בית אבותם. ובזה פירש בדברים מתוקים את דר"ל (בסוטה שם) 'לאום מלאום יאמץ' - אלו העוברים, משום ששם 'לאום' [- הקרוב ל'אם'] לא נאמר במקרא אלא באומות העולם, שקירבתם רק מצד האם (כלומר קרבת משפחה ויחוס כנ"ל), ולא בישראל שמשפחתם תלויה באב ולא באם. ומה שנאמר 'ולאום מלאום יאמץ' בעשו ויעקב, ביעקב הוא רק בהיותו עובר, ומכאן יצא להם לרז"ל לדרוש על העוברים, ע"ש.⁹ והגר"י ענגיל הקשה מהגמרא במגילה וסנהדרין הנ"ל דמשמע לכאורה דאדרבה, היחוס לאם חל רק בלידה והיחוס לאב כבר בהריון. אך לכאורה יש לסייע למהרש"א ממאן דאמר (ביבמות סז) עובר במעי זרה - זר הוא, שלכך כהן שמת והניח אשתו הישראלית מעוברת, אם נוקטים שהעובר זוכה בנכסי אביו, עבדיו לא יאכלו בתרומה שהרי הם שייכים לעובר שהוא זר. ומזה משמע שלדעה זו (שיש מהראשונים שנקטו להלכה) אין העובר מתייחס אחר משפחת אביו, כדברי המהרש"א. אך קשה לפי המבואר שם בסוגיא שכשהאם כהנת אזי לכל הדעות העובר כהן כאביו, ולפי

ח בדעת האחרונים ו'ל נראה דער כאן לא אמרו אלא בלוי שנשא ממזרת שברין הן הולך אחר הפגום נכלל גם כן שנפקעה קדושת לוייה ממנו מאחר ולענין יחס נגרר אחר אמו הפגומה, משא"כ בממזר שנשא שפחה, נהי דהולך אחר אביו הפגום והוא ממזר מ"מ הוא עבד כן דין העבדות אינו שייך לפסול וכשרות אלא מקרא ד'האשה וילדיה' ילפינן דלעולם בן השפחה הוא עבד, וכיון שהעבדות אינה סותרת לפגם ממזרות, ע"כ הוא גם ממזר וגם עבד.

ט וכן הורה למעשה בשו"ת אגרות משה י"ד ח"א קצג אודות ממזר בן לוי שנוולד מאשת איש שזינתה, שפסור מפדיון אעפ"י שאין בו שאר דיני לוייה.

י צ"ע בישיעהו נ"ד, 'הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האינו' (וכמו שדרשו מכאן בשהש"ר ב' ואני לו לאומה').

יא ואין להקשות מ"מ דעובר יורש את אביו, ד"ל כי היכי דנתרבה דגוי יורש את אביו הגם שאינו מיוחס למשפחתו, ה"נ בעובר י"ל דאין הירושה תלויה בדין משפחה אלא בכך שהוא ככרעא דאבוא.

וקם תחתיו להיות שולט ברשותו הממונית, אף בלא דין קורבה ושארות בשר].

וכן מבואר בפירוש רש"י (וירא) עה"פ 'וגם אמנה אחתי בת אבי היא' - ובת אב מותרת לבן נח, שאין אבות לגוי. כלומר אין קורבת משפחה על ידי 'אבהות', אבל חלות שם 'אב' וקביעת דינים עצמיים על הבן להיותו כאביו ודאי איכא בב"ג וכדמוכח מהא דבאומות הלך אחר הזכר ומהא דקיים פו"ר כמה שהוליד בגזיותו.

[ובמדרש] (רות רבה, עה"פ שבנה בנותי אשה בית אמה) מעשה באבנימוס הגרדי שמתה אמו ועלה ר' מאיר להראות לו פנים ומצא אותם יושבין אבלים. לאחר זמן מת אביו ועלה ר"מ להראות לו פנים ומצא אותן עוסקין במלאכתן. א"ל כמדומה אני שאמך חביבה עליך יותר מאביך. א"ל ולא כן כתיב 'אשה לבית אמה' ולא לבית אביה. אמר לו: יפה אמרת, שאין אב לך. והנה הרד"ל שם כתב לסייע מהמדרש לדבריו במקום אחר שלא נאסר לבן נח קללת אב אלא קללת אם, אך העיר שברמב"ם (ממרים ה,יא) אין משמע כן [וע"ש רעק"א]. אמנם לפי האמור מובן שיש לחלק בין דין אבילות השייך לקורבת משפחה, הלכך לדידהו אינו אלא באם. ובין מקלל אביו ואמו שאינו ענין לקורבת משפחה דווקא אלא למעמד של אב, וזה יש להם].

❖❖❖ **ד)** והנה חקרו האחרונים בדין ממזר לוי, האם יש בו דיני לוייה או דלמא הממזרות סותרת לקדושת לוייה [וכן האריכו לדון בממזר כהן, והביאו מדברי הרשב"א בתשובה שדן רק משום חללות. וע' ב"ש וח"ב כג; אמרי משה י; קובץ הערות מד; הגרש"ר אברהם ח"א כו וח"ב כג; אמרי משה י; קובץ הערות מד; הגרש"ר יבמות סי' יא]. והקשו סתירה מכמה מסוגיות, דבבכורות (מז, ע"ש ברש"י) מבואר שנכרי שבא על בת לוי, אפילו למ"ד שהבן ממזר לוי פסול הוא ופטור מפדיון - הרי שיש עליו דיני לוי להיפטר מפדיון הגם שהוא ממזר, שלא כנכרי הבא על הכהנת שהואיל והיא והבן מתחללים מן הכהונה חייב בפדיון. ומאידך מכמה מקומות אין נראה כן; בגטין (נט וברש"י) מבואר שלוי שנשא ממזרת פסל את זרעו לענין שאין בנו קורא בתורה כלוי אלא כישראל. וכן בתוספתא (יבמות ח) מבואר שבת לוי מן הנתניה והממזרת אין נותנים לה מעשר, וכן בערכין (לג) ממעטינן בן לוי ממזר מדין גאולת בתי הלויים דכתיב 'ואשר יגאל מן הלויים' - ולא כל הלויים. הרי משמע שאינו לוי.

ומהאחרונים (ע' דבר אברהם ח"ב כג בשם הר"ד מקרלין; קובץ הערות מד; חזו"א אה"ע ו,ו) רצו לחלק בין לוי שהוא ממזר מחמת אמו הממזרת לפי שהולך אחר האם (כמו שאמרו בקדושין (סט) 'לוי' - הלך אחר פסולו), שאז אין לו דין לוי כאביו מאחר ודנים אותו לילך אחר האם הפסולה, ובין ממזר הבא כתוצאה מביאת איסור ערוה, שהוא ממזר מחמת יצירתו בעבירה ולא מפני שהולך אחר אחד מהוריו, שבאופן זה לא יצא מכלל לזיותו, ועל זה אמרו בבכורות שם שהוא 'לוי פסול'.

אך תירוח זה מוקשה (כפי שהקשה הגר"י אברמסקי בתוספתא שם) שהרי נחלקו תנאים (בקדושין סט). בממזר שנשא שפחה דלרבי אליעזר הולד עבד ממזר ולרבי טרפון אינו ממזר, דולד במעי שפחה כולד במעי בהמה דמי. וא"כ מדברי ר"א מוכח שאעפ"י שהולך אחר האם והריהו עבד, אעפ"י כ מקבל את פסול אביו הממזר, ואף ר"ט לא נחלק אלא משום שאין לו שום יחס

דמבואר שהעובר יורש את אביו עוד בהיותו עובר, וא"כ מוכח שגם קודם הלידה הנו מתייחס למשפחת אביו.

ו) והנה הגר"ח הוכיח מהסוגיא בבכורות שמשפחת ישראל מבטלת דין חלות לוויה בגופו [שלכן ישראל שנשא בת לוי בנה חייב בפדיון לרב פפא כנ"ל], מכך שמבואר שם שגוי הבא על כהנת בנה חייב בפדיון מפני שנתחללה בביאת הנכרי. והקשה הלא סוף סוף עדיין היא לוויה שהרי הכהנים לויים הם, ומהלוויה הרי לא נתחללה - אלא מוכח שהואיל וכהנים לויים וישראלים נחשבים 'קהלים' נפרדים, א"כ בכך שהיא כהנת מופקעת היא מדין הלויים, אף מאותם דיני לוויה שאינם תלויים בדין 'משפחה' ולכך בנה חייב מפדיון שהואיל והיא נתחללה מהכהונה, גם דין 'לוויה' אין לה [ומה שלכהנים יש גם כן דין 'לויים' היינו שזה גם כן מדין הכהונה גופא שיש לכהנים אותן זכויות שיש ללויים]. ומזה מוכח שגם שם משפחת 'ישראל' שיש לו מחמת אביו, מפקיע ממנו דין 'לוי' ולכך לרב פפא חייב הבן בפדיון, משא"כ כשאביו נכרי שאין לו משפחת אב, יש עליו דין 'לוי' וכמו שנתבאר.

מעצתה יש לחקור בדעת רבא החולק ופוטר בן לוויה מפדיון, די"ל שגם הוא מודה לכך שמשפחת ישראל מפקעת דיני לוי, רק סובר שהואיל ובא מרחם של לוויה, פטרתו תורה. וזו דעת רש"י הנ"ל, ואולם בדעת התוס' ורבנו גרשום הנ"ל י"ל שנקטו שלרבא משפחת ישראל אינה מבטלת דין לוויה, שלא כשם 'כהונה' המבטל דיני לוויה, דשאני הכהנים שהובדלו מתוך הלויים וא"כ הופקעו באופן חיובי מזה משם לוי, אבל ישראל לא היו בכלל הלויים מעולם וממילא לא הופקעו באופן חיובי מדיני לוויה. וזהו שכתבו התוס' ור"ג שלכך בן לוויה פטור, משום שלענין זה חשוב 'בן לוי' כלומר שאף על פי שאינו שייך לשבט הלויים לענין דינים התלויים ב'משפחה' וקורבה, אבל חלות שם 'לוי' בגופו יש עליו משום אמו.¹⁷

יד יל"ע אם מחלקים בין משפחת כהונה לישראל, א"כ כהנת שנבעלה לגוי מדוע אינה נשארת לוויה, נהי דמשפחת הכהונה מוציאתה מידי 'לוייה' אך כיון שנתחללה בביאתה יצאה ממשפחת הכהונה ומה יבטל ממנה דין 'לוי', ונהי דהחללות עושה אותה כשאר אדם מישראל הלא משפחת ישראל אינה מוציאתה מידי 'לוייה'.

המהרש"א צריך באור הלא קודם שנולד אינו מתייחס אחר משפחת אביו הכהן. ויש לומר וי"ל עפ"י מה שנקט בחלקת מחוקק (סי' ז) דפצוע דכא כהן אינו בקדושת כהונה לענין איסור טומאה למתים וכד' [שלא כפי שנקטו הבי"מ והחזו"א ועוד דמה שנסתפקו בגמ' דלאו בקדושתיה קאי היינו רק לענין איסורי ביאה ולא לשאר מצוות הכהנים], ואעפ"י כ הלא מבואר במשנה (ביבמות ע) שאוכל הוא ועבדיו בתרומה, וכיו"ב צדד הט"ז (אה"ע שם) לענין ממזר כהן. וטעם החילוק לחידוש זה הוא כענין המבואר לעיל שקדושת כהונה לחוד, ומציאות של כהן לחוד, וא"כ דין אכילת תרומה שייך למציאות של כהונה הגם שלענין שאר דינים התלויים בקדושת הכהנים, הוא ממועט¹⁸. וה"נ לענין עובר, אעפ"י שמדין 'משפחה' הוא קשור לאם כדברי מהרש"א, יש בו דין אכילת תרומה מצד שהוא כהן כאביו.

והנה כתב הרוקח (מובא בש"ך יו"ד שעא ובמג"א שמג סק"ב) שכהנת מעוברת מותרת ליכנס לאהל המת ואין לה לחוש מחמת טומאת העובר שהוא כהן, מפני שיש כאן ספק ספקא לקולא; שמא נקבה היא, ואת"ל זכר הלא מיעוט מפילות. ומשמע שנקט כהנחה פשוטה שעובר במעי אמו חלים בו דיני כהונה ואסור לטמאו¹⁹, והקשו האחרונים הלא עובר במעי זרה זר הוא. ויש שהעמידו דבריו בכהנת דוקא (ע' קוב"ש ח"ב מא), אבל בישראלית הנשואה לכהן אכן מותר אפילו ידענו שהוא זכר, ואולם פשט דבריו אינו מורה כן. אך באור דבריו עפ"י המובא מהגרי"ז (בחדושי הגר"ח על הש"ס, טהרות סי' תיא) דעובר במעי זרה אינו זר ממש אלא כהן הוא רק שיש בו פסול זרות [וכמה דוגמאות יש לענין כזה ואכ"מ], ועל כן אסור לטמאו. ואולם לדברי המהרש"א עדיין לא אתי שפיר דין זה דהרוקח, שהרי שייך הוא למשפחת אמו כל עוד לא נולד, וכל דיני כהונה הנובעים מקדושת הכהנים אין נוהגות בו מאחר ואינו מתייחס אחר משפחת הכהונה, וא"כ מדוע אסור לטמאו.

אכן עיקר דברי המהרש"א מוקשים מהגמ' ב"ב קמב הנ"ל

יב אכתי קשה מדברי התוספתא לעיל שבת לוי שנשא ממזרת אינה אוכלת במעשר - הרי דין אכילת מתנות כהונה ולוויה תלויים בקדושה כמו לענין שירות במקדש וכד'.

יג ונפ"מ בזה²⁰ באופן שיודעים בו שהוא זכר. וי"ל אעפ"י שלא בדקנו, כיון שאפשר לבדוק אין זה 'ספק' אלא חסרון ידיעה. ואכ"מ.

עיקרי דברים לשיעור תקצב - פטור לוי מפדיון הבן

ג) לוי שהוא ממזר, נראה שיצא מכלל קדושת לוי לענין הדינים הנובעים משם 'משפחת הלוי' אבל נשאר 'לוי' בעצם ולכך פטור מפדיון הבן.

א"ן נראה לחלק בענין זה בין ממזרות שסיבתה בגלל שהאם ממזרת, לממזרות הנוצרת מחמת ביאת איסור. (ד)

ד) מהרש"א חידש שהעובר טרם נולד מתייחס אחר משפחת האם. ולדעתו צריך לחלק בין דין אכילת תרומה בכהן לשאר הלכות הנובעות מקדושת הכהונה, שדין אכילת תרומה נובע מעצם חלות הכהונה הגם שאינו מתייחס למשפחת הכהונה. ומצינו סיוע לחילוק זה בדברי כמה פוסקים.

מדברי הרוקח מוכח שלא כמהרש"א. (ה)

ה) הגם שמדברי התוס' והרמב"ם משמע שמשפחת אם אינה קרויה משפחה אף במקום שאין משפחת אב, יש להזכיר מכמה ראשונים שחולקים על כך, ויתכן שכן דעת תנאים בתו"כ. (ב)

א) יש להבחין בין דיני האדם ומעמדו התלויים ביחוס וקורבת משפחה, לאלו התלויים במה שהנולד נידון כמולידו שלא מצד יחוס משפחה וקורבה.

ב) מתבאר בחילוק הגר"ח לענין לוויה, בין דיני הלויים התלויים בשם 'משפחת הלוי' לחלות שם 'לויה' שאינו תלוי במשפחה.

וכן מבואר ברמב"ן לענין גוי שדינו כאביו רק מצד זהותו העצמית ולא מצד קירבת משפחה ויחוס.

חילוק זה מתבטא גם במי שאביו ממזר ואמו שפחה או אביו לוי ואמו ממזרת, שאעפ"י שהוא ממזר כאחד מהוריו ממולידיו, הוא מתייחס מצד משפחתו להורה השני, להיות לוי / עבד. (ג ד)

ב) בכור שאמו לוויה ואביו ישראל, להלכה שפטור מן הבכורה, לדעת התוס' ור"ג נראה שאעפ"י שאינו מתייחס ל'משפחת הלויים' יש לו דין לוויה מצד עצמו. (א ו)

